

2. Бельскі, А. І. Класікі і сучаснікі ў школе: дапам. для настаўнікаў. – Мінск : Вышэйшая школа, 2005. – 167 с.

3. Мішчанчук, М. “Ода шукае...” / М. Мішчанчук. – Мінск : Маст. літ., 1992. – С. 3–67.

4. Лепешаў, І. Лінгвістычны аналіз літаратурнага твора / І. Лепешаў – Гродна, ГрДУ, 2000. – 124 с.

УДК 811.161.3'38:821.161.3'06-1

Л. П. Дземідзенка

Ампліфікацыя як сродак выяўленчай выразнасці ў мове твораў паэтаў-маладнякоўцаў

У артыкуле разглядаецца ампліфікацыя як адзін са сродкаў выяўленчай выразнасці ў мове твораў паэтаў-маладнякоўцаў. На вялікім фактычным матэрыяле падаецца ампліфікацыя, якая пабудавана на выкарыстанні блізказначных або аднатыпных па будове моўных адзінак ці канструкцый (аднародных членаў, эпітэтаў, метафар, параўнанняў).

З часоў антычнасці рыторыка выдзяляла сістэму фігур маўлення, якія разглядаліся як формы выражэння думкі, што парушаюць агульнапрынятыя правілы пабудовы выказвання і з'яўляюцца спецыяльнымі сродкамі выяўленчай выразнасці. У далейшым фігуры маўлення разглядаліся з розных бакоў, былі выпрацаваны розныя класіфікацыі, кожная з якіх закранала найбольш істотныя прыметы. Але традыцыйна фігуры маўлення падзяляліся на тры групы: фігуры дабаўлення, убаўлення і перастаноўкі.

Фігуры дабаўлення (паўтору) – канструктыўныя слоўныя фігуры, заснаваныя на паўтаральнасці моўных адзінак. Дзякуючы падабенству або тоеснасці супастаўляемых сумежных або дыстантна размешчаных моўных адзінак сінтаксічная структура сказа становіцца больш збалансаванай, выразнай і эмацыянальна насычанай.

Выкарыстанне гэтых фігур дапамагае лагічна выдзеліць суб'ект або аб'ект пэўнага дзеяння, дазваляе паказаць устойлівасць пэўных якасцей, нарастанне, паслядоўнасць, мэтанакіраванасць дзеяння, працяглыя аднатыпныя адрэзкі часу, дае магчымасць выразіць узмацненне эмацыянальнага і псіхалагічнага стану.

Да фігур дабаўлення адносіцца і такая стылістычная фігура, як ампліфікацыя. Ампліфікацыя (лац. *amplification* – пашырэнне, наапапенне) – фігура маўлення, сутнасць якой заключаецца ў выкарыстанні блізказначных або аднаатыпных па будове моўных адзінак ці канструкцый (сінонімаў, параўнанняў, эпітэтаў, аднародных членаў сказа) з мэтай узмацнення экспрэсіўнасці [1, с. 147].

Паэты-маладнякоўцы шырока карысталіся гэтай фігурай дабаўлення. Менавіта яна дазваляла ім усебакова адлюстравать прадмет размовы, стварыць цэласнае ўяўленне аб з’явах рэчаіснасці, выклікаць пэўныя эмацыянальныя адносіны да іх.

У мове твораў паэтаў-маладнякоўцаў ампліфікацыя даводзі часта будуюцца на выкарыстанні аднародных членаў сказа:

– выказнікаў:

А вецер *свішча... стогне...плача...*

Снег беліць родныя загоны [2, с. 41];

Не сніў, не думаў, не гадаў, Што так са мною стане [3, с. 22];

І лёд таўшчэзны *не сцягнеў, набух і трэснуў* І параходы выйшлі ў веснавы рэйд [3, с. 70];

Калі мы кожны, Кожны дзень *Расцём, гарым* і новае *будуем*, [4, с. 92];

Гуляй, фашыст, *крышы, ламі, грамі*, Балюй свой баль апошні і крываваы [4, с. 143];

– дзейнікаў:

Зноў знаёмае нам падарожжа: *Пушча, поле, імшары* ды *бор* [2, с. 74];

Слёзы... Кроў... Літанне... Жудасць... І крыжы на ўсходзе... А над вогнішчам жахлівым сонца ўзыходзіць [5, с. 131];

Ад творчае мукі ў кіпучым баю, Схапіўшы за горла няўдачу сваю, *Падводнік, шахцёр, інжынер і паэт* Раджалі вялікую славу [4, с. 122];

І вецер лёгкі на разлогах, І неба *яснасць, шыр і выш* [6, с. 47];

Сонца жар. *Знямога, спёка, гарачынь...* Пачакай, нябога, Крыху адпачыць [6, с. 60];

Вялікай вуліцы экзотыка, *Тэатры, кіно, шпіталі*: І маліцвенна ўзносіць готыка Да неба тонкія шпілі [6, с. 75];

Грымелі залпы грозныя “Аўроры”, Пачулі *вёскі, сёлы, гарады* [3, с. 68];

У небе янасць і прастор, Даль празрыста і бясхмарна; *Мляўкасць, парнасць і бязволь*, Думкі вялыя ад жару [6, с. 52];

Чырвань, пунсовасць і золата кіты сонца ў лагодным нясе задуменні [8, с. 91];

Векавы, кіпучы Шлях змяняюць рэкам *Нетры, горы, кручы*
Служаць чалавеку [9, с. 63];

Збуджаны, знуджаны, змораны горам, Зможаны змора і сон
[6, с. 74];

Грахоча цягнік, разразае паветра, Бягуць *пералескі, палі,*
Палянкi зялёныя, *будкі і ніўкі* Узаранае мякка раллі... [7, с. 26];

Адвага, упартасць, Бясстрашнасьць, цвёрдасць Усхвалявалі
ўвесь сусвет [7, с. 87];

– дапаўненняў:

Край *балот, нізін, азёраў* наскіх, край лясоў, маўклівых сосен-
струн [5, с. 132];

Яна кінула родныя далі, Свой *пасаг... калаўрот... палатно*
[4, с. 26];

Прыложым долу галаву, – Мы гутарку пачуем: “Чытаем толькі
Краніву, Купалу, Коласа, Бядулю” [4, с. 63];

Муж – гультай, І на ніве, і ў клеці *Пустата... недарод...*
неўмалот... [4, с. 73];

Там згіне цень нікчэмнае маны, Праз *барыкады, турмы і*
байніцы, там запалаюць новыя агні І творчы дух живога будаўніцтва
[4, с. 93];

А дзед жыве мінулым, Таемным і глухім, Гаворыць-бае казкі Аб
даўнім і сівым: Пра *войны, панства, войтаў, Русалак і начніц,* –
І хараством чаруе Няхітры склад быліц [6, с. 32];

Згадаю, тайга, *пра* твае *дываны, пра колеры, барвы, узоры*
[8, с. 95];

Нас давіць камень Трывожных дум, Калі зжывем мы *знявагу,*
здзекі, Звярыны глум? [7, с. 76];

Ахвяра чорных дзён, Жандарскае расправы – Краіна *голаду,*
бяспраўя, ланцуга [9, с. 53].

– азначэнняў:

Снег, завея, вецер вее, Круціць, дзьме. Віхар *гонкі, гучны, звонкі*
У белай цьме [6, с. 52];

На беразе па-над Дзвіной, *Цяністы, стромкі і маўклівы,* Бы ў
зморы, бор стаіць сцяной [7, с. 15];

Гайдаюцца ветрам вяршаліны дрэў, звіняць, як цымбальныя
струны, складаюць у нетрах узрочысты спеў, *нязвыклы, нястрымны,*
няўшчунны [8, с. 79];

Чырвоныя, сінія, шэрыя вочы золак павольна адмружыў,
адплюшчыў [8, с. 91];

Незнаёмаю, стромкай і вузкай Паласа паказалася гор [9, с. 23].

– акалічнасцей:

Шчаслівае ранне! Чакае нас праца *На нівах, заводах, у цэхах* гарачых [3, с. 11];

Кахаю *моцна, горача, праўдзіва* І песню запяваю ля крыніц, Хай вецер веснавы над ёй шуміць [3, с. 73];

У *амишарах, балотах, лагчыне* Бялявы, празрысты туман, А неба – глыбока і сіне, А неба – бязмежны дыван [6, с. 48];

Дзе *таёмна, сцішна, змрочна*, Дзе вільготны мяккі мох, Дзе ўзіраецца ставочна Збуджаны Перапалох [6, с. 51];

Няўпынна, безнадзейна, Слязьмі, як мак, драбнютка Заплакала *нявейна, маркотна і няхутка* [6, с. 67];

Будзе *добра, лёгка, ціха, супакойна*, любя мне. Не стрывожыць цішы ліха, Гора сэрца не праткне, Будзе *добра, лёгка, ціха*... [6, с. 72];

Сёламі, доламі, борам, прасторам, Стукаты, грукаты, звон [6, с. 74];

У *шахтах, заводах, пасёлках* лясных, на ўсім неаглядным прасторы – здабыткамі рук мазалёвых сваіх жыццё мы шчаслівае творым [8, с. 86].

Як бачна з прыкладаў, ампліфікацыя дапамагае ўзмацніць эмацыянальны напал выказвання, завастрыць увагу на пэўным дзеянні, з'яве або прадмеце. Можа знаходзіцца ў пачатку, сярэдзіне і ў канцы сказа.

Ампліфікацыйны рад у мове твораў паэтаў-маладнякоўцаў могуць утвараць розныя часціны мовы:

– назоўнікі:

Песняры, мастакі і музыкі, Хараства і сугучнасці слугі [6, с. 105];

Праз забабоны, гніль, суроцы, Праз звады зла ўсе караблі Маіх надзей ідум к затоцы К вялікай прышласці плылі [6, с. 145];

Люблю не знаючы пуціны, Ісці *праз лес, балота, гаць*, Мінаць квяцістыя нізіны, пад грушай у полі спачываць [6, с. 30];

І слухаюць прасторы, Пра што ў бядзе гавораць *надзеі, мары, сны* На мітынг уясны 9, с. 55;

Стаю ля пагранічнае заставы. У вачах снагліцца крыўда і туга. Ахвяра чорных дзён, Жандарскае расправы – Краіна *голаду, бяспраўя, ланцуга* [9, с. 53];

Я хачу, каб свет *наветра, сухазем'я і вады* Жыў, дрыжаў у кожнай, самай дробнай маёй жыле, Каб мяне хвалявалі *страты, здабыткі, развітанні і стрэчы*... [10, с. 142];

– прыметнікі:

Рукой нячутнай Шал кране, І вернай не мінуць загубы... Малюся – выратуй мяне, Спакой *адвечны, мілы, любы* [6, с. 64];

А дзед жыве *мінулым, таемным і глухім*, Гаворыць-бае казкі Аб даўнім і сівым [6, с. 31];

– дзеясловы:

Гэтых вочак ясны свет, Постаць і аблічча – Ах, зрабілі, што няслед: *Мучаць, вабяць, клічуць* [6, с. 33];

Краінай любаю разложнаю *Імкне, гудзе, шуміць* віхор [6, с. 35];

Усе, хто прыйдуць па нас і за намі, Каб *тварыць, дасягаць і імкнуцца*... [6, с. 105];

Спявай, зямля, *уніся* сонцам, *Абмыйся* сонечным дажджом, *Расці, пладзі, буяй* бясконца, Пладоў, зярнят насып каўшом [6, с. 146];

І вось гэтаю часінай, Песня любая мая, *Жыць, дружыць, служыць* Айчыне Пачыналі ты і я [9, с. 13];

Гадуй, люляй, раджай Французкі дырыжабль, Нямецкі цэпелін – Спаліць і спапяліць Савецкія палі [10, с. 96];

Яны ўсе, яны ўсе прынясуць Прывітанне жывой навальніцай: “*Убірайся, жыві і красуй*. Пралетарская наша сталіца!” [10, с. 44];

– прыслоўямі:

Так *проста, жорстка і сталёва*, Чыясьці моцная рука Ударыла... І труцяць словы: “Няма Труса...” [10, с. 40];

Няўпынна, безнадзейна, Слязьмі, як мак, драбнютка Заплакала *нявейна, Маркотна і няхутка* [6, с. 67];

Кахаю *моцна, гарача, праўдзіва* І песню запяваю ля крыніц, Хай вецер веснавы над ёй шуміць [3, с. 73].

У склад ампліфікацыйнага рада нярэдка ўключаюцца разнастайныя вобразна-выяўленчыя сродкі, найчасцей тропы:

– эпітэты:

Снег, завея, вецер вее, Круціць, дзьме. *Віхар гонкі, гучны, звонкі* У белай цьме [6, с. 52];

На беразе па-над Дзвіной, *Цяністы, стромкі і маўклівы*, Бы ў зморы, *бор* стаіць сцяной [7, с. 15];

Гайдаюцца ветрам вяршаліны дрэў, звіняць, як цымбальныя струны, складаюць у нетрах узрочысты *снеў, нязвыклы, нястрымны, няўшчунны* [8, с. 79];

Незнаёмаю, стромкай і вузкай Паласа паказалася гор [9, с. 23];

– метафары:

І слухаюць прасторы, Пра што ў бядзе *гавораць Надзеі, мары, сны* [9, с. 55];

Шлях змяняюць рэкам, *Нетры, горы, кручы Служаць* чалавеку [9, с. 63];

А *думкі ідуць, набягаюць, лятуць*, ускіне іх вецер на вецце [8, с. 79];

А вецер свішча... стогне... плача... Снег беліць родныя загоны, Мароз-траскун па полі скача, Ён не здагоніць [2, с. 41];

– параўнанні:

Я ўвесь агонь душы сваёй сабраў І, *як таварыша, як друга, як героя*, – Цябе, прыгожую, у песнях цалаваў [9, с. 72].

Такім чынам, ампліфікацыя як фігура паўтору ў мове твораў паэтаў-маладнякоўцаў садзейнічае стварэнню напружанасці выкладу, хуткасці, імклівасці выражэння думкі, паглыбленню зместу, павелічэнню эмацыянальнай афарбоўкі і ўзмацненню выразнасці выказвання. Яна дазваляе перадаць дынамізм апавядання, спосаб ажыццяўлення дзеяння, інтэнсіўнасць яго працякання, хуткую змену падзей, розныя якасці, уласцівасці прадметаў, іх разнастайнасць, паказаць багаты спектр эмацыянальна-псіхічнага стану чалавека.

Літаратура

1. Станкевіч, А.А. Рыторыка: вучэб. Дапам. / А.А. Станкевіч. – Мінск: РІВШ, 2010. – 316 с.
2. Чарот, М. Вершы / М. Чарот. – Мінск: Беларусь, 1967. – 148 с.
3. Пушча, Я. Вершы і паэмы / Я. Пушча. – Мінск : Беларусь, 1960. – 176 с.
4. Кляшторны, Т. Вершы / Т. Кляшторны. – Мінск : Беларусь, 1970. – 152 с.
5. Трус, П. Вершы / П. Трус. Мінск: Беларусь, 1967, – 144 с.
6. Жылка, У. Выбраныя творы / У. Жылка. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 1998. – 358 с.
7. Журба, Я. Роднае. Лірыка / Я. Журба. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1980. – 144 с.
8. Дубоўка, У. Вершы / У. Дубоўка. – Мінск : Беларусь, 1970. – 192 с.
9. Александровіч, А. Вершы / А. Александровіч. – Мінск : Беларусь, 1970. – 176 с.
10. Таўбін, Ю. Вершы / Ю. Таўбін. – Мінск : Беларусь, 1969. – 152 с.

УДК 811.161.3 - 42: 821.161.3 – 1* Р.Барадулін

А. М. Ермакова

У прасторы без неба, у часе без пачатку і канца...

У артыкуле разглядаюцца прастора і час як катэгорыі, што адлюстроўваюць глыбінныя ўяўленні беларусаў аб арганізацыі